

3. Безуглий М.Д. Сучасний стан реформування аграрно-промислового комплексу України / М.Д. Безуглий, М.В. Присяжнюк. – К.: Аграр. наука, 2012. – 48 с.

4. Данилів Б.В. Інтенсифікація свинарства на основі індустріального розвитку галузі : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.04 / Б.В. Данилів; Харківський національний аграрний ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Х., 2009. – 20 с.

5. Інтенсифікація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://coolreferat.com/eto>.

6. Мазур В.Є. Інтенсифікація свинарства і роль системи розведення свиней / В.Є. Мазур, Г.М. Подрезко // Вісник Степу : Науковий збірник. Ювілейний випуск до 80-річчя заснування Національної академії аграрних наук та 100-річчя Кіровоградського інституту АПВ. – Кіровоград : КОД, 2011. – С. 164–167.

7. Мазур В.Є. Підвищення продуктивності свиноматок шляхом інтенсифікації їх використання / В.Є. Мазур, Л.А. Гераніна // Вісник Степу : Науковий збірник. – Вип. 11. – Кіровоград : КОД, 2014. – С. 165–170.

8. Мала гірнича енциклопедія / За ред. В.С. Білецького. – Т. 1. – Донецьк : Донбас, 2004. – 640 с.

9. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Степу України / редкол.: М.В. Зубець (голова) та ін. – К.: Аграрна наука, 2010. – 986 с.

10. Нестеренко С.А. Економічна ефективність інтеграції виробництва та переробки свинини в Запорізькому регіоні : автореферат дис... канд. екон. наук: 08.07.02 / С.А. Нестеренко / Миколаївська державна аграрна академія. – Миколаїв, 2001. – 23 с.

11. Оляднічук Н.В. Інтенсифікація галузей тваринництва в сільськогосподарських підприємствах : автореферат дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / Н.В. Оляднічук // Білоцерківський національний аграрний університет. – Біла Церква, 2009. – 20 с.

12. Організація та планування виробництва в агропромислових підприємствах : Навч. посіб. / за заг. ред. проф. Дусановського С.Л. [Електронний ресурс]. – Тернопіль : ТНЕУ, 2011. – 241 с.

13. Пріоритетні завдання аграрної науки України / [М.В. Зубець, В.П. Ситник, М.Д. Безуглий та ін.]. – К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2008. – 32 с.

14. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с.

15. Стратегія розвитку м'ясного скотарства в Україні у контексті національної продовольчої безпеки / М.В. Зубець [та ін.]. – К. : Аграрна наука, 2005. – 176 с.

16. Топіха В. Шляхи підвищення інтенсифікації свинарства / В. Топіха, А. Волков, С. Гнатюк // Тваринництво України. – 2001. – № 8. – С. 9–10.

УДК 636.03

ВАНГ ТАО,
к.е.н., асистент, Одеський національний політехнічний університет
ЛІ ЗЯАНГЕ,
к.е.н., Пекінський Транспортний Університет

Продовольча безпека в контексті виробництва зерна

Досліджено сучасний стан виробництва зерна, проблеми, що його супроводжують. Наведено основні напрями подальшого зростання виробництва зерна.

Ключові слова: аграрний сектор, рослинництво, виробництво зерна, проблеми розвитку, перспективи

ВАНГ ТАО,
к.э.н., ассистент, Одесский национальный политехнический университет
ЛИ ЗЯАНГЭ,
к.э.н., Пекинский Транспортный Университет

Продовольственная безопасность в контексте производства зерна

Исследовано современное состояние производства зерна, проблемы, сопровождающие его. Приведены основные направления дальнейшего роста производства зерна.

Ключевые слова: аграрный сектор, растениеводство, производство зерна, проблемы развития, перспективы

WANG TAO,
PhD, assistant, Odessa National Polytechnic University
JIANG LI,
PhD, Beijing Jiaotong University

Food security in the context of the production of grain

Investigated the current state of grain production, the problems that accompany it. Given the main directions of the further growth of grain production.

Keywords: agriculture, crop, grain production, development problems and prospects

Постановка проблеми. Производство зерна в Украине является ведущим видом деятельности большинства аграрных предприятий разных форм собственности. В структуре посевов большинства товаропроизводителей зерновой клин занимает более 50%. Поэтому украинские аграрии занимают лидирующие позиции по объемам реализации зерна на экспорт в странах Европы.

Большой потенциал роста производства зерна стимулирует развитие смежных отраслей, в частности животноводство, перерабатывающую, кондитерскую, спиртовую и другие отрасли. Таким образом, обеспечение населения страны продуктами переработки зерна и загрузка производственных мощностей других сфер есть главным заданием в условиях открытости украинской экономики.

Анализ последних исследований и публикаций. Производство зерновых культур в Украине является одним из проблемных и спорных вопросов, поднимающихся в исследованиях таких ученых как С.Е. Амонс и В.Я. Мельник [2], М.В. Присяжнюк, М.В. Зубец, В.Я. Месель–Веселяк и М.М. Федоров [1], О.М. Шпичак и Ю.О. Лупенко [3], В.С. Ниценко [7; 8], О.В. Лавринчук [4], С.В. Майстро и М.Г. Хирамагомедов [5], О.В. Томчук [11], В.П. Мартинов [6] и др.

Нерешенные части общей проблемы. Монопроизводство и сырьевой экспортный потенциал не повышают уровень эффективности производства зерна, а формирование добавленной стоимости происходит на территории других государств.

Цель исследования – изучение состояния, проблем и перспектив развития отрасли зернопроизводства в Украине.

Основная часть. Производство зерна является доминирующим звеном в отрасли растениеводства. Об этом свидетельствует тот факт, что в 2014 г. в зерновом клине доля площадей под озимыми культурами составила 48,6% (7,2 млн га), из которых под пшеницей было занято 82% площадей (5,9 млн га); под яровыми культурами – 51,4% (7,6 млн га). Среди яровых зерновых культур наиболее распространенными были кукуруза (4,7 млн га) и ячмень (почти 2,0 млн га). В целом на зерновую группу приходилось 41,5% всей пашни.

На 34,4 тысяч сельскохозяйственных предприятий, занимающихся выращиванием зерновых и зернобобовых культур, приходилось 56,5% (около 9 млн га) всех посевов.

Высокий урожай зерновых и зернобобовых культур в 2014 г. (63,9 млн т в весе после доработки) получено за счет повышения их урожайности до среднемирового уровня (табл. 1). За 24 года прирост валового производства зерна составил 25,2%, а урожайности – 24,5% (т.е. около 1% в год). По сравнению с 2013 г. производство зерна увеличилось на 2,5% при росте урожайности зерновых культур на 3,1 ц/га (или на 7,6%), даже несмотря на сокращение площади сбора на 0,7 млн га (или на 4,6%). Продовольственно-го зерна получено 25,1 млн т (39% общего объема), фуражных зерновых культур – 38,8 млн т (61%).

Рентабельность зерновой продукции в 2014 г. составила 25,8%. В 2014 г. на одного жителя Украины произведено 1485 кг зерновых культур, что существенно выше всех предыдущих периодов.

Необходимо отметить, что рост валовых сборов зерновых культур последние годы осуществляется на интенсивной основе с применением ресурсо- и энергоэффективных технологий. Внедряются технологии минимальной и нулевой обработки почвы, что существенно снижает издержки на 1 га обрабатываемой площади.

В последние годы в Украине сформировалась устойчивая тенденция к укрупнению хозяйств и увеличению количества агрохолдингов, которые применяют интенсивные методы хо-

зяйствования, в которых выращивание сельхозкультур осуществляется по новейшим технологиям, что позволяет наращивать их производство. Это свидетельствует о том, что украинское сельское хозяйство хоть медленно, но уверенно движется к цивилизованному агропроизводству [7, с. 23].

В начале 2013 г. зарегистрировано 400 товарных и товарно-сырьевых и 24 агропромышленные биржи. Большая часть бирж не выполняют в полной мере возложенные на них функции. Объем договоров, заключенных на всех биржах составил 118,5 млрд грн, в т.ч. 54% приходится на сельскохозяйственную продукцию, чего явно недостаточно в условиях рыночной экономики.

С.В. Майстро и М.Г. Хирамагомедов [5] в своих исследованиях приходят к выводу, что на глобальном уровне на рынок зерна в Украине влияют следующие факторы: 1) демографический – рост населения планеты; 2) энергетический – производство биотоплива; 3) транснациональный – присутствием ТНК на отечественном рынке зерна.

Рынок зерновых продолжает оставаться рынком покупателей (спроса), которые из-за значительного предложения зерновых диктуют ценовую политику зерно производителям [11, с. 140].

Специалисты отрасли считают, что повышение цен возможно либо в случае сокращения предложения, либо при повышении спроса. Ясно также, что проведением залоговых закупок тенденцию на снижение цен не остановить, так как предложенный правительством механизм все еще далек от совершенства. Скорее всего, рынок сам внесет свои коррективы. Многое зависит и от международных компаний. Они заинтересованы в экспорте зерна осенью, особенно в октябре, когда на фоне сезонного роста цен на мировом рынке доходность экспортных операций заметно увеличивается [6].

Причинами сдерживания развития экспорта зерна Украины, по исследованиям С.Е. Амонс и В.Я. Мельник, определено неразвитость портовой инфраструктуры, монопольное положение железнодорожного транспорта, бездействие аграрных бирж, рыночная власть влиятельных экспортеров зерна (как правило, транснациональных компаний), отсутствие государственного контроля и механизма регулирования ежемесячного движения запасов зерна [2, с. 73].

На территории Украины функционируют крупные мировые зерновые трейдеры: Cargill (с 1991 г.), Alfred C. Toepfer (с 1993 г.), Louis Dreyfus (с 1998 г.), Bunge (с 2002 г.), влияние которых на начальном этапе развития рынка зерна было существенным. После 2007 г. образуются отечественные компании-трейдеры. Так, например, за 2014/2015 маркетинговый год крупнейшим экспортером зерна стала украинская компания «Нибулон», отгрузившая более 1,1 млн т зерновых и масличных культур (10,5% от общего объема экспорта пшеницы, 46,2% – сорго, 6,5% – кукурузы, 10% – ячменя). В целом на зерновом рынке Украины задействовано 34 крупных трейдера.

Таблица 1. Динамика производства зерна в Украине за 1990–2014 гг. *

Показатели	Года						
	1990	1995	2000	2005	2010	2013	2014
Посевные площади, млн га	14583	14152	13646	15005	15090	16210	14801
Производство зерновых культур, тыс. т	51009	33930	24459	38016	39271	63051	63859
Урожайность, ц/га	35,1	24,3	19,4	26,0	26,9	39,9	43,7

*Источник: составлено на основе данных Госкомстата Украины

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В Україні на посев зерна пшениці и ячменя використовуються, в основному, семена української селекції (95–96% від загальної маси). Хуже ситуація з зерном кукурудзи, імпорту гібридів якої становить близько 70%, а також ярих зернових і зернобобових культур – 40–45%.

Структура зернопродукції по територіальному аспекту потребує рішення трьох завдань [1, с. 102]:

- во-первых, удосконалення розміщення зернових культур по природно-економічним зонам, з урахуванням еродованих, малопродуктивних або екологічно забруднених земель;
- во-вторых, впровадження глибокої спеціалізації базових областей відносно виробництва зерна;
- в-третьих, раціональне розміщення потужностей заготовничо-переробляючої сфери з метою оптимізації об'ємів тривалого зберігання зерна, транспортних витрат і т.п.

В Україні прийнято багато різних законодавчих і нормативно-правових актів, серед яких слід відзначити Закон України «Про зерно і ринок зерна в Україні», Програма «Зерно України – 2015».

Згідно з Законом № 37–IV визначається державна політика по розвитку ринку зерна як пріоритетного сектора економіки агропромислового комплексу України. Закон спрямований на створення правових, економічних і організаційних умов конкурентоспроможного виробництва і формування ринку зерна для забезпечення внутрішніх потреб держави в продовольстві, насінні і фуражному зерні, нарощування його експортного потенціалу [9].

Аграрна політика по створенню умов для ефективного функціонування зернового ринку сконцентрована на таких основних напрямках:

- створення системи моніторингу і прогнозування ринку, пошук перспективних ринків і просування зерна на зовнішні ринки;
- стимулювання ринкового попиту і пропозиції на зерно;
- формування і функціонування інфраструктури ринку, системні і програмні підходи до розвитку ринку;

- захист інтересів вітчизняних виробників при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності;
- науково-технічне і інформаційне забезпечення розвитку ринку;
- формування необхідної законодавчої і нормативно-правової бази;
- захист економічної конкуренції;
- забезпечення прозорості ринку [10].

Для забезпечення ефективного функціонування зернового ринку в перспективі, необхідно внести зміни в Податковий кодекс України в частині:

- впровадження щорічних змін по встановленню НДС і експортної пошлини в залежності від змін цін кон'юнктури на світовому ринку зерна;
- упорядкувати правила і механізми регулювання експорту зернових культур. Обґрунтованим є впровадження пошлини не на календарні періоди, а на маркетингові роки;
- при визначенні розмірів таможених тарифів необхідно оперативно враховувати кон'юнктуру світового і вітчизняного ринку зерна з метою отримання надприбутку і компенсації втрат. Для цього необхідно посилити отрасльовим представництвом склад Таможенно-тарифного ради при Кабінеті Міністрів України і сформувати в найближчий період при Міністерстві аграрної політики і продовольства України центр моніторингу аграрного ринку;
- враховуючи вище сказане найбільш обґрунтованим підходом до регулювання ринку зерна і його експорту є управління надходженнями таможених платежів в спеціальний фонд державного бюджету з наступним їх використанням виключно на розвиток аграрної галузі. Ориєнтований обсяг надходжень при експорті 20 млн т становить 4 млрд грн. Таким чином, буде здійснюватися перерозподіл доходів від зернотрейдерів до виробників. Обґрунтовано прийняття такого рішення Урядом негайно;
- пільгового оподаткування експорту продукції переробки зерна і підприємств переробки зерна на біоетанол;
- скасування податку на прибуток для підприємств, переробляючих зерно на біоетанол [4].

Таблиця 2. Прогнозні показники виробництва зерна в 2015 і 2017 роках

Культура	2015 рік			2017 рік		
	Площаді посіву, тис. га	Урожайність, ц / га	Валовий збір, тис. тонн	Площаді посіву, тис. га	Урожайність, ц / га	Валовий збір, тис. тонн
Зернові – всього	16209	43,8	71006,0	16209	49,4	80000,0
Пшениця озима	6000	45,2	27121	6000	51,6	30960
Тритикале	500	46,6	2330	500	52,1	2605
Рожь озима	300	39,8	1194	300	44,6	1338
Ячмень озимий	1200	40,8	4901	1200	42,8	5136
Ячмень яровий	2200	36,0	7926	2200	37,6	8272
Овес	320	30,7	982,4	320	34,3	1097,6
Пшениця ярова	300	34,6	1038	300	38,7	1161
Горіх	320	32,8	1049,6	320	36,6	1171,2
Кукурудза	4000	54,7	21863	4000	60,7	24280
Гречка	300	19,9	597	300	22,3	669
Просо, сорго	500	42,1	2105	500	47,3	2365
Інші зернові і зернобобові	269	31,9	858,1	269	35,2	946,9

Джерело: [10]

Согласно Программе «Зерно Украины – 2015» планируется довести объемы производства зерна в 2017 г. до 80 млн т (табл. 2).

Выполнение Программы даст возможность получить валовой сбор зерна в 2015 г. в объеме 71 млн т. Такое производство полностью обеспечит потребность государства в продовольственном и фуражном зерне, а также в сырье для промышленной переработки. Значительная часть зерна (35 млн т) будет использоваться для экспортных поставок.

В связи с этим обоснованным является улучшение логистики, в первую очередь, обеспечение современными элеваторами для хранения выращенной продукции. По расчетам В.С. Ниценко, инвестиции в строительство одной тонны зернового элеватора составляют около 200 долл. Поскольку в Украине насчитывается 31,6 млн т ССЗ, то нужно инвестировать еще 13,6 млрд долл. Для выполнения программы «Зерно Украины – 2015» необходимо иметь 100 млн т элеваторных мощностей, так как 15% составляют переходящие запасы. Также необходимо учесть ССЗ для хранения масличных культур (15–20 млн т) – 4 млрд долл. Таким образом, инвестиции в развитие элеваторной инфраструктуры составят 17,6 млрд долл [8].

Прогноз экспорта зерновой продукции свидетельствует, что Украина входит в группу чистых экспортеров. Например, рост экспорта пшеницы за 2015–2016 МГ – 2021/2022 МГ составит 20,6% и достигнет 12,1 млн т, ячменя – 5,6% и 5,9 млн т, кукурузы – 2% и 8,5 млн т соответственно [3].

Для отгрузки прогнозируемых объемов зерновых и технических культур требуется развитая система портовых элеваторов. Согласно проектным данным планируется построить 6 морских портовых элеватора, общей мощностью 9 млн т на экспорт; для целей внутреннего потребления будет реконструировано или построено линейные элеваторы мощностью около 10 млн т.

Экономия средств от реализации запланированных проектов составит около 3 млрд грн ежегодно.

Выводы

В результате проведенного исследования можно сделать следующие выводы.

1. В Украине наблюдается тенденция увеличения объемов производства зерна, что связано с устойчивым ростом урожайности и доминированием зерновых культур в площади посевов сельхозтоваропроизводителей.

2. Обеспечение хранения зерна современными элеваторами, позволит реализовывать зерно в периоды, когда цены достигают своего максимума.

3. Развитие логистики позволит нарастить экспорт зерна и усилить позиции отечественных компаний–трейдеров и Украины в целом на мировой арене.

4. Наиболее эффективным считаем экспорт не сырья, а готовой продукции, что позволит увеличить денежные потоки внутри страны и обеспечить оборотными средствами процесс производства, а также улучшить материально–техническое состояние парка техники.

Использованная литература

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.] ; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, В.Я. Месель–Веселяка, М.М. Федорова. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.

2. Амонс С.Е. Стан, завдання і перспективи зернового виробництва в умовах ринку / С.Е. Амонс, В.Я. Мельник // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – 2010. – № 3. – С. 68–75.

3. Аналіз і прогноз кон'юнктури світових ринків продукції рослинництва / [Шпичак О.М., Лупенко Ю.О., Присяжнюк М.В. та ін.] ; за ред. О.М. Шпичака. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 516 с.

4. Лавринчук О.В. Перспективи розвитку ринку зерна України / О.В. Лавринчук // Облік і фінанси АПК : науково–виробничий журнал. – 2011. – № 3. – С. 144–152.

5. Майстро С.В. Ринок зерна в Україні: сучасний стан та напрямки державного регулювання [Електронний ресурс] / С.В. Майстро, М.Г. Хірамагомедов // Державне будівництво. – Харків : ХарPI НАДУ, 2012. – № 2. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/01.pdf>.

6. Мартинів В.П. На елеваторах зашурхотіли грошові знаки. Торгівля зерном за готівку знижує і без того низькі ціни / В.П. Мартинів // Дзеркало тижня. – 2002. – №31. – С. 8–12.

7. Ниценко В.С. Мировой рынок зерна: состояние и перспективы развития / В.С. Ниценко, А.М. Сараева // Экономика и эффективность организации производства / Под общей ред. Е.А. Памфилова. Сборник научных трудов по итогам международной научно–технической конференции. Выпуск 15. – Брянск: БГИТА, 2011. – С. 21–24.

8. Ниценко В.С. Зернові елеватори : стан та інвестиційні горизонти / В.С. Ниценко // Вісник ХНАУ [Серія «Економічні науки»]. – Харків : ХНАУ. – 2012. – № 10. – С. 122–133.

9. Про зерно та ринок зерна в Україні : Закон України від 04.07.2002 № 37–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 35. – Ст. 258.

10. Програма «Зерно України – 2015». – К. : ДІА, 2011. – 48 с.

11. Томчук О.В. Тенденції розвитку ринку зерна Вінницької області : проблеми та перспективи / О.В. Томчук // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – 2011. – № 1. – С. 137–143.